

A Mértékletességről.

B E S Z É D

a mértékletességi egyesület nagy gyűlésében Bostonban
1837-ben.

Magam előtt látom a mértékletesség előmozdítására alakult több társulat képviselőit. Ez egy nagy és magasztos ügy s én megköszönöm az Istennek, ha a most részemül jutott szolgálat által, munkájokban bármi mértékben támogathatom, vagy ösvényökre új világot deríthetek. A jelen alkalom nagyon lelkesíthet egy keresztény papot. Mily nemes bizonyítékul szolgálhat ez a gyülekezet a keresztény hit szelleme és befolyása mellett! Miért gyűlt össze e sokaság? Nem önző mulatságból, sem semmi világi érdekből, hanem azért, hogy gátot vessen egy nagy erkölcsi és társadalmi rosznak, hogy előmozdítsa az emberek erényét, méltóságát és jóllétét. És honnan származik ez a rokonszenv az elesettek, a bűnösök és nyomorultak iránt? A régi philosophia iskoláitól örököltük-e ezt vagy Görögország és Róma templomaiból? Nem. Mi ezt a Jézus Krisztustól örököltük. Az ő ajkairól, életéből és keresztjéről vettük. Ez a gyülekezet, ha eredetét akarnók nyomozni, Bethlehembe és a Golgothára vinne vissza minket. Az a lökés, melyet a Jézus adott az emberi léleknek, korszakokon át működven, az emberszeretet új és növekedő hatásaiban mind inkább-inkább mutatkozik a világnak a gonosz minden nemeitől való megszabadítása végett. E falak közt a Krisztus tekintélye néha kétségbe vonatott, jelleme rágalmaztatott. Ama szent név gyalázójának minő feleletet ad e sokaság, melyet e falak jelenleg magok közé zárnak! Az a vallás, a mely így hozza és kapcsolja össze az embereket, tévelygő, elveszett felebarátaik segítsége, vigasztalása és megmentése végett, az istenség széles, ragyogó és igazi bélyegét hordozza homlokán.

Legyünk háládatosak, hogy ennek fénye alatt születünk, s még háládatosabbak, ha annak némileg önzéstelen és isteni szeretetére kereszteltettünk.

A mértékletességi törekvés jelenlegi állapotában nem remélhetem, hogy az önök ügyének a tanács ujdonsága által némi szolgálót tehessek. Ennek barátai teljesen kikutatták a tért, melyen most nekem járnom kell. Mindamellett minden ember, a ki megszokta maga gondolkozni, természetesen ragaszkodik bizonyos nézetekhez vagy pontokhoz, a legközönségesebb dolgokban is; és gondolatait ezekre központosítván, néha sikerül azoknak új kitüntetést szerezni, igazi rangjokat megállapítani s számukra oly figyelmet biztosítani, a melyet azok nem nyertek, hanem sajátjuk.

A mértékletlenségről néha ugy gondolkoztam, talán alaptalanul, hogy annak fő és lényeges veszélyessége nem emeltetett annyira és oly gyakran ki, mint másodrangú ártalmi, és hogy az emberek nincsenek eléggé meggyőződve ennek okai- és azon gyógyszer mélységéről, melyeket ez kíván. E meggyőződéssel hívom fel az önök figyelmét a következő pontokra: I. Miben áll a mértékletlenségnek nagy és lényeges ártalma. II. Mily nagyon elterjedtek annak kísértései. III. Melyek okai? IV. Melyek meggátlásának vagy gyógyításának eszközei?

I. Először is azt kérdelem: miben áll a mértékletlenségnek nagy és lényeges ártalma? Erre a felelet meg van adva, ha azt mondom: hogy a mértékletlenség az ész önkényes elfojtása. A nagy ártalom benső vagy szellemi. A mértékletlen ember egy időre kivetkezteti magát eszes és erkölcsi természetéből, eldobja magától az öntudatot és önkormányzást, örültségbe esik és ez esztelenség ismétlése által mindinkább elbénítja észbeli és erkölcsi tehetségeit. Az ilyen közvetlenül és egyenesen az észszerű természet ellen vétkezik, amaz isteni elv ellen, mely megkülönbözteti az igazat a hamistól, a jót a rossztól, mely megkülönbözteti az embert az oktalan állattól. Ebben van a bűn ama lényege, a mely annak sajátságos vétkes és szerencsétlen voltát képezi és a melynek különösen érdekelnie és felébresztenie kellene azokat, a kik annak elnyomásán fáradsz.

A mértékletlenség minden többi hibái csekélyek ezzel összehasonlítva, és szinte mind ebből folynak; s helyes és kívánatos, hogy a többi hibák is mind egyesüljenek és kövessék ezt. Kívánatos,

hogy midőn egy ember gyilkos kezet emel legfenségesebb élete ellen, midőn megsemmisíti az észet és öntudatot, ő és minden mások ünnepélyes és ijesztő figyelmeztetést vegyünk bűneik nagyságáról; hogy rettenetes külső nyomoruságok tegyenek bizonyosságot a belső pusztulás felől, melyet ő készít; hogy az ítélet és nyomor kezeírása az ő arczán, alakján és egész állapotán árulja el, hogy mily rettenetes egy ember, -- Isten eszes teremtményére nézve, megvetni az észet és barommá lenni. Szokása a mértékletlenség ellen harcolóknak leírni a részeg ember most kipirult, majd halotthalványan felduzzadt ábrázatát. Leírják reszkető elbénult tagjait, apadó jóllétét, szegénységét, kétségbeesését. Leírják elhagyatott, örömtelen otthonját, kihült tűzhelyét, szűkös kosztját, megtört szívü nejét, gyermekei daczosságát, és mi sohajtozunk a szomorú előadáson. De szükséges, hogy mindez így legyen. Szükséges, hogy az, a ki az intés daczára kioltja magában az észet és öntudat világát, a ki elhagyja az Isten eszes teremtményei közti rangját, és az oktalan állatok közt foglal helyet, a boszu emlékjele gyanánt álljon ember-társai közt, legyen az ész megsemmisítése rettenetes bűnének tanítója mindenütt a hol mutatja magát, tanítója minden tekintetében és mozdulatában. Ha ugy volnánk alkotva, hogy az ész kioltható lenne és az arcz megtartaná frissességét, a testalkat méltóságát, a test élénkségét, a külső állapot virágzó voltát, és semmi szembetünő változás nem látszanék az ember otthonjában, a helyett hogy nyernénk, inkább elvesztenők az Isten atyai gondoskodásának némely bizonyítékait. Az ő gondoskodása és jósága, valamint igazságos volta mutatkoznak ama rettentő jelekben, melyeket a részegesre rakott, ama foltokban, melyek a részeges minden örömein meglátszanak. E külső roszak, bármily borzasztóknak látszanak is, csak halvány képei a belső romlásnak. Nekünk az Istennek saját képe iránti kiméletét kell bennök látnunk, az ő atyai intéseit az értelmi és erkölcsi élet megfojtásának bűne ellen.

Mi hajlandók vagyunk gondolatainkat a vétkes következeiseire vagy büntetéseire irányozni s magát a vétket nem venni tekintetbe. Ez a büntetés hasznának nem legczélszerűbb felmutatása. A büntetés a belső rosz külső jele. Feladata az, hogy valami rettenetesebbet áruljon el önmagánál. A büntetés nagysága egy módja ama bűn nagysága megtestesítésének és láthatóvá tételének a melyet az illet. A mértékletlenség nyomorai, utálatos volta, rettenetessége és fájdalmai, nem láthatók helyesen, ha nem

mutatják nekünk ama borzasztóbb nyomokat, melyeket a bűn a lélekben hagy.

A mértékletlenség ártalmi közt nagy fontosságot tulajdonítanak az általa okozott elszegényedésnek. De bárha nagy is az a hiba, mégis csekély a mértékletlenség ama lényeges veszélyével szemben, melyet most önök előtt különösen óhajtok kiemelni. Mit határoz az, hogy egy ember szegény, ha szegénységébe egy ember szellemét, erélyét, eszét és erényeit viszi? Mít határoz az, hogy egy ember kénytelen néhány évig kenyéren és vizen élni? Hányan nem jutnak a gazdagok közül ennél rosszabb helyzetbe betegség miatt? A becsületes, erényes, nemeslelkű szegénység aránylag könnyű rossz. A régi bölcs ezt az erény állapotának ítélte. Ez sok kereszténynek jutott osztályrészül. A mértékletlen ember szegénysége nagy nyomorát a maga okának köszöni. A ki magát koldussá teszi, az által hogy magából oktalan álatot csinál, valóban szájalomra méltó. Annak, a kinek nincs vigasztalása, a kinek csak kinzó visszaemlékezetei és furdaló lelkiismerete van, a mint hideg tűzhelyére, szűkös asztalára, rongyos gyermekeire tekint, a fájdalomnak valóban nyomasztó súlyát kell hordoznia. Hogy e szenvedést ő maga okozta magának eszének önkéntes megfullasztása által, ez a rettenetes gondolat, ez a türhetetlen büntetés.

Azt mondják, hogy ez vagy amaz embert meg kell óvnunk a részegeskedéstől, meg kell akadályoznunk, hogy a városba jöjjön, hogy a városnak terhére legyen. Az indító okot nem szabad mellőzni; de én egy perczig sem köthetem le gondolataimat ama néhány száz vagy ezer dollárhoz, melybe a mértékletlen ember kerül. Midőn a szegények házába megyek, és látom a lealjasodást, a szellemi gyengeséget, elvetemültséget, a félig bárgyu tehetetlenséget a részeg ember arczára írva, oly romlást látok magam előtt, a mely a fentartás költségét egy porszemmé teszi a mérlegben. Én nem búsulok, hogy a társadalmat a részegesekért megadóztatják. Szeretném, hogy még inkább megadóztassák, szeretném, hogy fentartásának sulya legyen oly nehéz, hogy kényszerülve legyünk felébredni és azt kérdezni, hogy miképp menthetjük meg a tönkrejutástól. Bölcs intézkedése az az Istennek, hogy a bűn magán túl is terjeszsze nyomorait, hogy egy emberi lény se szenvedjen egyedül, hogy a ki elesik, másokat is rántson le magával, ha nem is az ő veszélyébe, legalább nyomora egy részébe. Ha a társadalom egyik tagja szenved, a többieknek is szenvedni kell; és

ez jól van így. Ez egyike azon függéseknek, a mely által egyik a más erkölcsi biztossága iránt érdekelve leszünk és felhivatunk, hogy az elesettek megmentésén munkálkodjunk.

A mértékletlenséget sokkal inkább kell önmagáért szánni és kerülni, mint külső következéseiért. E következések fő keserüségüköt bűnös kutfejöknek köszönik. Mi beszélünk azon nyomorokról, a melyeket a részeges családjába viszen; de vegyük el saját állatiasságát és a nyomorok megkönnyülnek. Mi beszélünk rongyokban burkolt nejeről és gyermekeiről. Legyenek ők tovább is rongyosak; de tegyük fel, hogy valamely ártatlan okból azok. Tegyük fel, hogy a részeges ember erényes férj és szerető atya volt, és hogy nem véték, hanem betegség miatt sülyedt enynyire le családja. Tegyük fel, hogy neje és gyermekei forró szeretettel ragaszkodnak hozzá, a mit az ő fentartásokért való munkás élet és fáradhatatlan szivesség ébresztett fel; tegyük fel, hogy ők tudják, hogy jóllétökért való foglalkozás törte meg az ő alakját; tegyük fel, hogy ő elmondhatja „szegények vagyunk e világi jókban, de gazdagok szeretetben és vallásos vigasztalásban. Én elválok tőletek; de az árvák atyjára és az özvegyek istenére hagylak titeket.“ Tegyük fel ezt és menynyire másképen néznek ki e rongyok! Menynyire megváltozik a hideg, puszta szoba! A sziv melege sokat tehet a tél hidege ellensulyozására, s remény és tisztelet van ezen erényes nélkülözésben. Mi törí meg a részeges nője szivét? Nem az hogy szegény, hanem hogy részeges. Ha azon felfuvódott arcz helyett, mely most szenvedélytől van eltorzítva, majd az értelem minden sugarától megfosztva, a nő egy szeretetteljes ábrázatra pillanthatna, a mely éveken át egy jól vezetett lélek és hű sziv tolmácsa volt, minő nyomasztó suly vétetnék le róla. Oly férj az, a kinek érintése tisztátalan, a kinek gyöngeségei bűnének tanubizonyságai, a ki megsemmisítette nejének minden reményeit, a ki hűtelen lett azon ünnepélyes ígérethez, a mely őt feleségévé tette, az ily férj az, a ki az otthont pokollá teszi, nem az, a kit a munka, betegség és az isteni gondviselés szoritott neje és gyermekei gondozására.

Mi igen sokat nézünk a bűn következéseiire és igen keveset magára a bűnre. A bűn az, a mi annak következései fősulyát képezi, a bűn az, a mi az emberi nyomor poharában keserü.

II.

Lássunk már most néhány észrevételt ezen vétek kísérteteinek kiterjedéséről. És e pontnál nem használom fel a mértékletlenség statistikai adatait. Nem kísértem meg felhasználni áldozatait. Az egyetemes örökösödést annak megmutatása által kívánom felébreszteni, hogy vétekre való kísértések a társadalom minden osztályában elvannak terjedve. Hajlandók vagyunk úgy beszélni, mintha a munkás, neveletlen és okulatlan osztály volna egyedül veszélyben s mintha nekünk nem volna semmi érdekünk egy ügyben, csak a menyinyiben másokat érdekel. De ez nem így van; minden osztályból sokan vannak a veszélyben. Valóban, ha megemlékszünk minden osztályból nem kevesek szomorú történetéről, a kik egykor a legszilárdabbak közt állottak s aztán engedtek a kísértésnek, arra intünk, hogy közülünk senki se hagyjon fel a félelemmel, hogy mi is eljuthatunk az örvény szélére. Az ifjak ki vannak téve a mértékletlenség veszélyének, mert az ifjuságnál hiányzik az előrelátás, szereti a felizgulást, hajlandó a boldogságot vigságba helyezni, kész a viggyönyörökre, és igen gyakran találja ebben vagy teszi ezt a pokolba vivő örvénynyé; az öregek sem biztosak, mert a kor elgyengíti úgy a lelket, mint a testet és hallgatólag eltörli az önellenőrzés hatalmát. A restek sincsenek kevesebb veszélyben, mint az erős dologmunkás; mert nyughatatlan vágyak sarjadznak fel az üres lélekben és a részegítő italok izgatását kíváncsian keresik, mint menekvést a semmitsemitévés türhetetlen unalmától. A durva, faragatlan jellemű emberek könnyen beléesnek a mértékletlenségbe, mert kevés vadságot látnak benne, hogy visszariadjanak tőle. Szomorubb az a gondolat, hogy eszes és finomérzésű emberek szinte nem kevésbé vannak ennek kitéve. A lélek erős munkája még kimerítőbb mint a kézi dolog. Az — ha szabad azt mondanom — felemészti a finomabb érzéseket és vagy a szervezet hanyatlását vonja maga után, a mi felhangolás után vágyik, vagy oly nyugtalanságot, a mely csalóka szerekben keres enyhülést. E mellett természete az a nagyereyű lelkeknek, hogy erős izgatottságot szomjaznak, és ezt, ha nem találják meg ártatlan foglalkozásban és mulatságban, gyakran bünös kielégítésben keresik. Ez észrevételek különösen illelenek a költői, képzelődő kedélyű emberekre, párosulva és gyorsítva különös érzékenység által. Az ilyen emberek, a kik saját ma-

guk által teremtet világban élnek, a kik idealis szépséggel tüze-lik magukat és igen gyakran oly álmadozásba merülnek, a melyben a képzelődés szolgál a váagnak és az érzéki természet diadalmas- kodik a szellemin, különösen ki vannak téve annak a veszélynek hogy elveszítsék a lélek egyensúlyát, hogy elveszítsék a szelid gon- dolkozást, tiszta ítéletet és az akarat erkölcsi erejét, az ösztön gyermekei legyenek, az egyszerű és közönséges örömeket megtanul- ják megvetni s bizonyos túlfeszített és örült kielégítés lázas szom- juhozása által üzetnek a romlásba. Ilyen emberekben a tulságosság lelki okai gyakran az idegrendszer sajátságos izgathatósága által gyakran még növeltetnek. Ezért oly szomorúak a sajtó tudósításai. Ezért szenvedtek az értelmi világ legfényesebb tehetségei oly gyak- ran szomorú elsötétülést és a lángész oly átható, felemelő és ihle- tő szava elhalt a mértékletlenség vad vagy bárgyu ordításai közt. Én most az értelmes emberek legmagasabb rendéről beszéltem; de általában el lehet mondani a művelt emberekről, hogy ne képzeljék magukat túl a veszélyen. Azt mondják, hogy a mér- tékletlen emberek éppen oly nagy számmal találhatók azok közt, a kik collegiumainkon átmentek, mint az élet hasonló körében lévő azon emberek hasonló száma közt, a kik ugyanazon művelésben nem részesültek. Azonban nem kell azt következtetni, hogy az ér- telem mívelése nem nyújt semmi erkölcsi segítséget. Az igazság az, hogy annak jó tulajdonságai akadályoztatnak. A művelt embe- rek éppen oly gyakran esnek a kísértet áldozataiul, mint más em- berek, nem azért mintha a nevelés hatástalan volna, hanem mivel közintézeteink csak egyrészbeni nevelést adnak, a mely csaknem egészen az értelem kifejtésére van irányozva s nagyon kevésbé az erkölcsi nevelésre s még kevésbé a physikai rendszer erősítésére. A 100znak egy másik oka valószínűleg az, hogy a bőkezűleg nevelt fiatal emberek, oly életpályára lépnek, a mely kezdetben kevés vagy semmi foglalkozást sem ad, a mely tán évekig kiteszi őket a henyélés csábjainak, a mi a legveszélyesebb a tapasztalatlan és szen- vedélyteljes életkorban. Ennélfogva a mértékletlenség ujonczai azon osztályból soroztatnak, a mely a társadalom főreményét képezi. És én szeretném ha itt megállhatnék. De van még egy zsákmány, melyet a mértékletlenség megragad, melyet még inkább lehet fáj- lalni, és ez a nő. Én nem ismerek a földön szomorubb látványt azon női arcnál, a mely egykor nem ismert más lepelt csak a nemes érzések sugárzását vagy a tisztas szerénység pirját, midőn a mér-

tékletlenkedés miatt ki van veresedve és el van éktelenítve. Még a nő sem biztos. Testi szervezetének gyöngesége oly változó érzéseknek teszi ki őtet, a melyek a sziverősítő italok csábító felvidítésára készíteti őket. A férfi az ő vas idegeivel kevésbé ismeri, hogy a nő érzékeny alkata mit szenved, mily sok csüggesztő képzelődés nyomul reá magányában, mily gyakran kimerítik a szüntelen gondok és az önellenőrzés ereje menynyire gátoltatik gyöngeszervezete ismételt rendetlensége által. Az igazat ki kell mondanom. Mindnyájunk családjában bármily állásban, vannak veszélyeztetett egyének s a mértékletlenséget illetőleg a félelem és örökös mindenikünké.

Ne mondjátok, hogy túlozom a mértékletlenség veszélyének való kitételeket. Senkise mondja, midőn az egészségben megtört s értelmében megzavart részeg embert látja, „én sohasem sülyedhetek enynyire.“ Ő is oly kevésbé gondolt elesésére korábbi éveiben. Ifjukorának ígérete éppen oly fényes volt mint a tiéd; sőt miután lefelé haladását megkezdette is, éppen oly gyanutlan volt mint a legszilárdabb körülötte; és éppen olyan méltatlankodva utasította volna vissza ama figyelmeztetést, hogy óvakodjék a mértékletlenségtől. E bűn veszélyessége szinte észrevétlen közelítésében áll. Csak kevesen tudják első közeledését azok közül, kik általa elvesznek. Az ifjuság nem látja vagy nem gyanítja a részegeskedést a gyöngyöző italban, a mely a gyönyör iránti minden fogékonyságát gyorsítja. A rokkant nem látja azt a sziverősítőben, a melyet orvosa rendel, és a mely újra felhangolja elerőtlenedett szerveit. A gondolkozó és lángeszű ember semmi bénító mérget sem fedez fel azon italban, a mely az ihletés forrásának tetszik az értelem és képzelődésre nézve. A társadalmi öröök kedvelője kevésbé álmodik arról, hogy a poharat, a mely élénkíti a társalgást, magánosan is felfogja hajtani és sokkal alább fogja sülyeszteni, hogysen részt vehessen oly társalgásban, a melyben most gyönyörködik. A mértékletlenség észrevétlen léptekkel közeledik s első nyügeit sokkal lágyabb érintéssel teszi fel, hogysen érezni lehetne. E szomorú tapasztalatból meritett igazságot mindnyájunknak meg kellene tartani s a családi és társadalmi élet szokásait és intézkedéseit a társadalom minden osztályában vezetnie kellene.

Ilyen e bűn kísértéseinek kiterjedése. Igaz azonban, hogy ha áldozatai minden osztályban fellelhetők is, főképpen mégis a társadalom szegényebb és munkás részében találhatnak.

Itt bünei és szenvedései oly fokra hágnak, a mi megijeszt és megrettent minket. Itt kell a rosznak főként ellentállani. Ezért következő észrevételeimben inkább a társadalom ez osztálya mértékletlenségének okaira és gyógyszereire szoritkozom.

III.

A mértékletlenség okai közül azon osztályban, a melyről beszéltem, nem kevés található a társadalom jelen állapotában, a melynek megszilárdítására minden ember tesz valamit, és a mely a legtöbbnek közülünk sok kiváltságot ad. Ezek mellett megállok egy kissé, mivel ezek mutatják kötelezettségünket, hogy tegyünk a mit lehet a rosz eltávolítására. Az igazság azt kívánja, hogy azok, a kik jelen társadalmi szervezetünk javait élvezik, segítsék azokat, a kik hátrányaiból részesülnek. Kétségkívül a mértékletlenség első oka magokban a mértéklenkedőkben van, erkölcsi gyengeségben és határozatlanságukban, magoknak a kisértetnek való önkéntes megadásukban. Mindazonáltal a társadalom, a kisértet gyarapítása s az emberek ellentálló erejének apasztása által, felelőssé lesz minden szélesen elterjedt vétkekért s köteles azok elnyomása végett minden erejét megfeszíteni. Ez arra vezet engemet, hogy vizsgáljam meg a mértékletlenség némely oly okait, melyeknek alapja társadalmi állapotunkban van.

A mértékletlenség egyik legközönségesebb oka a dolgok jelen állásában a gond és munka ama nehéz sulya, a mely az emberek egy nagy részére nehezedik. Igen sokan, hogy magukat és családjokat fentarthassák, gyakran oly foku munkálkodásra kényszerítettnek, a mi kimerítő a szellemre és káros az egészségre nézve. Természetesen a vigasztalást izgató szerekben keresik. Mi nem találjuk, hogy a civilizatio könnyitene az emberek foglalkozásain; még eddig nevelte azokat; és ezen eredményben látom én egy mély hiba jelét, abban, a mit mi a társadalom előmenetelének nevezünk. Az nem lehet a teremtő terve, hogy az egész élet az állati szükségek kielégítéseért való terhes munkában teljék el. Az a civilizatio nagyon tökéletlen, a melyben az emberek tömege nem talál időt a testi munkától, az értelmi, erkölcsi és társadalmi művelésre. Szomorú látmány egész tömegeknek a terehordó barmok állapotjára való lesülyedése. A kimerítő foglalkozások képtelenné teszik a lelket ellentállani a kisértésnek. A munkával lenyűgözött s állapotja által finomabb gyönyöröktől elzárt ember kénytelen érzéki élvezetekben keresni csak a vigasztalást. Miként változtattas-

sék úgy meg a társadalom állapota, hogy a tulságos nyomás bármelyik osztályra meggátoltassék, kétségkívül nehéz kérdés. Egy dolog világosnak látszik, hogy t. i. jelenlegi szervezetünkben és szokásainkban semmi kilátás sincs vigasz hozásra. Ellenkezőleg úgy látszik, hogy szegény és gazdag mind jobban-jobban elnyomatnak a szüntelen munkától, kimerítő előregondolkozástól, aggódó töprengéstől és lázas szerzéstől. Némelyek a törvényhozástól várják, hogy könnyítsen a munkás osztály terhén. De méltányos törvényeknek és polgári szabadságnak nincs elég erejük elmozdítani az állapot ama feltünő ellentétit, a melyet minden civilizált államok mutatnak. Én azt hiszem, hogy a belső, szellemi javulás az egyedüli biztos gyógyszer a társadalmi rosszakra nézve. A mire nekünk szükségünk van, az a keresztény, testvéri szeretetnek új elterjedése, a mely felbuzdítja a hatalmasokat és gazdagokat, hogy bőkezűleg támogassák és felbátorítsák a szerencsétleneket vagy gyengéket; és az értelmi és erkölcsi erő új elterjedése, a mely a sokaságot képessé teszi önfenntartására, képezze az önuralomra és lehelje beléjük a függetlenség szellemét, a mely visszariadjon a szükségtelen segély kérésétől vagy elfogadásától. —

Egy másik ok, mely szoros kapcsolatban van az utóbbival, a szellemi lenyomottság és a tudatlanság, a melynek sokan alája vannak vetve. A kik reggeltől estig dolgoznak, a gondolat és lelki javulás szünetelése nélkül, természetesen rendkívül korlátoltak tehetségeikben, nézeteikben és az öröm forrásaiban. A jelen percz és a test lekötik gondolataikat. Az értelem, képzelődés, izlés, olvasás és művelt társaság élvezetei, csaknem teljesen meg vannak tagadva tőlök. Az érzéki gyönyöröken kívül mi marad más nekik? Nem lévén hozzá szokva az elmélkedéshez és előrelátáshoz, mily halványnak kell lenni a vallásról és kötelességről való fogalmaknak, és mily kevésbé képesek megküzdeni a kísértéssel! Kétségkívül ez országban a mértékletlenség ez oka kevésbé hatályos mint másutt. Itt kevesebb a vad tudatlanság mint egyebütt; de másfelől a tulságba esés hasonlíthatatlanul könnyebb, úgy, hogy a neveletlen emberre nézve a vétekre való kísértés erősebb lehet itt, mint kevésbé felvilágosodott országokban. Külső jóllétünk, ha nem kíséri aránylagos erkölcsi és értelmi javulás, hatalmas ösztönné válik a mértékletlenségre és a jóllétben lévők kötelesek ellene állani ez ösztönnek.

Átmennek most a mértékletlenségnek a szegény és munkás osztályok közt lévő egy másik okára. És ez a közönség általános érzékisége és földiessége. Valóban sok erény, sok szellemiség van a tehetős osztályokban, de általában láthatatlan. Sokkal nagyobb mennyisége van ez osztályokban a világiságnak, az érzékekhez való ragaszkodásnak, és ez merész domborodással emelkedik ki. A többség tulságosan a testnek él. A hol kevés is a mértékletlenség a szó közönséges értelmében, még ott is nagy a kicsapongás. Ezerek, a kik sohasem részegek, fő boldogságukat az asztal gyönyörűségeibe helyezik. A közönségnek mily sok értelme megy füstbe; az arcnak mily sok kifejezése töröltetik ki, mily sok szellem temettetik el az esztelen bujálkodás által. Mi a nagy lecke, melyre a tehetősebb osztályok tanítják a szegényebbeket? Nem az önmegtagadás, nem szellemiség, nem az a keresztényi nagy igazság, hogy az emberi boldogság a léleknek a test feletti diadalában fekszik, a belső erőben és életben. A szegényebbeket arra tanítják a gazdagabbak, hogy a legnagyobb jó a tétlenségben és puhaságban van. A tehetőstől lehangzó szó ellentmond a Krisztus és az igaz bölcsелеm elveinek. Az érzékisége és földiessége azoknak, a kik hangot adnak a közérzületnek, vádolható kiváltképpen a szegények mértékletlenségéért. Miként álljon ellent a szegény ember a mértékletlenségnek? Csupán erkölcsi erővel, az akarat erélyével, az önmegtagadás elvével lelkében. S hol tanítják erre őt? Jut-e magasabb erkölcsiség hozzá azoktól, a kiket helyzetök az ő előljáróivá teszen? A nagyszerű kérdés, melyet a jobban neveltek közt hall, az, hogy mit eszünk, mit iszunk és mivel ruházkodunk? A szüntelen való törekedés a külső, földi és érzéki jókért képezi a fő tevékenységet, melyet lát maga körül. Feltenni, hogy a szegényebb osztályok leczkét vegyenek a fényezésben és élvhajzásban a tehetősebbektől, s mégis ellentálljanak a kicsapongásra való kemény kísértésnek, annyi, mint oly erkölcsi erőt várni tőlök, a melyben mi magunk fájdalmas hiányt érzünk. Az ő kemény munkájokban mily kevés élet-adó igazságot, felemelő gondolatot, égi vágyat kapnak azoktól, a kik világi állásban felettek vannak!

A mértékletlenség egy másik oka, az **önbecsülés hiánya**, melyet a társadalom jelen állása tesz érvényessé a szegények és munkások közt. A mennyire a gazdagság a tisztelet tárgya, az emberek fontosságának mértéke, a kitűnés ismertető jegye, csak

éppen anynyira lesz hajlam az önmegvetésre és önelhagyásra azok közt, a kiknek sorsuk nem hágy kilátást annak megszerzésére. Az ilyenek természetesen úgy érzik, mintha az élet nagy java megtagadtatnék tőlök. Magokat elhanyagoltatva látják. Állapotjuk elzárja őket a szerencsésebbekkel való érintkezéstől. Azt hiszik, hogy kevés érdekek van a közjóllétben. Nem érzik, hogy elveszthető jellemök volna. Semmi sem emlékezteti őket természetök nagyságára. Semmi sem tanítja nekik, hogy homályos állapotokban a legmagasabb jót biztosíthatják magoknak a földön. A társadalom általános hangulatából azon veszedelmes nézetet meritvén maguknak, hogy a gazdagság tisztelet és boldogság, szük sorsukban semmit sem látnak, a mi önbecsülést leheljen beléjük. E csalódásban nincsenek ugyan inkább elmerülve mint a tehetősek; ők csak a társadalom szavát visszhangozzák, de a csalódás rájuk mélyebb és közetlenebb romlást hoz. Sülyesztvén őket saját szemekben, megfosztja egy hathatós óvszertől az aljas vétkek ellen. Előkészíti őket durva modorra, aljas gyönyörökre és vadállati állapotra való sülyedésre. A társadalom minden osztályai közt a szegényekkel különös részvételt kellene bánni, mint ama fő veszélyök ellen működő eszközzel: értem az önbecsülés elvesztését. De minden más hibákhoz még különös hanyagság járul. Csudálkozzunk-e aztán, hogy elesnek?

Más okokat is nevezhetnék társadalmi alkotmányunkban, a melyek kedveznek a mértékletlenségnek; de ezeket mellőznöm kell és csak egy jellemvonását emlitem meg a mi időnknek, a mely neveli mind e vétkekre való hajlamokat. A mi korunkat az ugynevezett izgalmak iránti hajlam jellemzi, más szókkal, az erős izgató szerek szeretete. A felizgatás, a felingerlés most az általános szükség. Atyáink szelidségét, józanságát, fárasztó szorgalmát lázas nyugtalanság váltotta fel. Az olvasott könyvek nem a lángész nagy, jeles és halhatatlan művei, a melyek nyugodt gondolkozást kívánnak és mély érzést lehelnek; hanem kezdeties munkák, a melyeken egy gőzös sebességével rohannak át, és a melyek oly gyönyört adnak, a mely hasonlít a kábitó italok által létrehozotthoz. Az üzlet versenynyé lesz, és nagy merészségek felizgatása s nagy nyereségek reménye által üzetik. Még a vallás is részt vett az általános nyugtalanságban. Némely helyeken ennek elémozditása végett oly esztelen fogásokhoz folyamodnak, a melyek ostromolják az ideg-rendszert s az érzékenyebb embert a bolondság határáig

üzik. Az emberek inkább azért mennek mindenütt a templomba, hogy felizgattassanak, mint megjobbittassanak. Az izgató szerek utáni ezen szomjuság nem zárható be bizonyos körökbe. Ez szétáradott és jellemzi a közönséget. Behatol azon osztályok közé, a melyek szerencsétlenségre — csak e g y erős izgató szert szerezhhetnek magoknak: a részegítő italt; és ezek közt a kor szelleme mértékletlenségben nyilatkozik.

IV.

Feltártam önök előtt a mértékletlenség némely okait jelenlegi társadalmi állásunkban, s ezt azért tettem, hogy érezzék önök, hogy a társadalom, minden rangjaiban, különösen a legmagasabbban, jogszerint köteles a rosznak ellentállani; nemcsak az igazság, hanem a jóindulat is arra kötelez minket, hogy meggátlása vagy orvoslásáért ne kiméljünk semmi fáradságot. Annak a gondolatnak, hogy társadalmunk kebelében sokan vannak, a kik a tönkrejutás szélén állnak, sokan a kik erősen csábítatnak, hogy lealacsonítsák és megsemmisítsék okos természetöket, hogy állati tulajdonságba essenek, hogy megpecsételjék romlásukat mind ezen, mind a jövő életben, suly gyanánt kellene ránk nehezednie, komolyabb gonddal kellene eltöltenie mint a döghalál látogatásának, fel kellene ráznia minden embert, a ki megmenekedett ezen lealázottságtól, hogy tegye meg a mit tehet az elesettek megmentésére s még inkább az elesők megoltalmazására.

Az a kérdés: hogy miként gátoljuk, miként nyomjuk el e nagy roszat? Ez legyen a mi utolsó kutatásunk, s én azt felelem, hogy két eljárás-mód van. Hogy az embereket megszabadíthassuk, belsőleg vagy külsőleg kell rájuk hatnunk. Vagy belsőleg kell nekik erőt adnunk, hogy a mértékletlenségre való csábításnak ellentálljanak, vagy külsőleg kell ezen csábításokat elhárítanunk. Nevelnünk kell az ellentálló erőt, vagy apasztanunk a nyomást, a melynek ellent kell állani. Mindkét befolyásmód hasznos, de az első felszámíthatatlanul a legfontosabb. Egy ember sem biztos az ellenségtől, csak az, a ki erkölcsi erővel van felfegyverezve, erővel a maga lelkében, az elv hatalmával és erényes akarattal. A főeszköz tehát, a mértékletlenség elnyomására a társadalom azon osztályaiban, a melyek leginkább ki vannak annak téve, közölni velök vagy felébreszteni bennök az erkölcsi erőt, az önmegtagadás erejét, a lelkiismeret és

vallásos érzés nemesebb és erélyesebb működését. Más szókkal, hogy a munkásokat és szegényeket megmenthessük a mértékletlenségtől, működésbe kell hoznunk köztük az értelmi, erkölcsi és vallásos javulás eszközeit. Törekednünk kell felemelni őket mint eszes és erkölcsi lényeket, kifejteni legmagasabb természetüket. Hiábavaló azt gondolni, hogy ha ez osztályok más tekintetben változatlan maradnak, a mértékletlenségből kigyógyíthatók. A mértékletlenség nem egyedül áll az ő helyzetökben és jellemökben. Az az általános lesüllyedésnek csak egy része vagy jele. Alaposan csak az ő egész jellemök és helyzetök emelése által távolítható el. Egy beteg tag vagy szerv gyógyítása végett az egész testet istápolni és erősíteni kell. Így van a lélekkel is. Ha akarjuk sem távolíthatjuk el a szegényektől azokat a vétkeket, a melyek mi magunknak ártanak, és őket más tekintetekben oly romlottaknak hagyják mint előbb voltak. Csak természetök általános javítása erősítheti meg őket azon bűnök ellen, a melyek őket mind magokra, mind nemökre ostorrá teszik.

És miként lehet erkölcsi erélyt s az elv erejét közölni a társadalom kevésbé tehetős osztályaival? Először azt felelem, hogy a legbiztosabb eszköz, nevelni azt a kedvezőbb helyzetben levők közt. Egy közönség minden osztályainak vannak öszszekötetései, rokonszenvei. Ha önszeretet és érzékiség uralkodik a tehetősök és miveltek közt, a szegények és neveletlenek ezen vétkeket nagyobb alakban tükrözik vissza. Az az ember a mértékletesség legjobb barátja az előkelők és alsóbbak közt, a kinek jelleme és élete tisztán és erősen kifejezi az erkölcsi erélyt, önmegtagadást, a testiség és gazdagság fölé való emelkedését, az érzés és elv emelkedettségét. Nem az a társadalom legnagyobb jóltevője, a ki azt egyes tények által szolgálja, hanem a kinek általános jelleme egy oly magasabb élet és szellem felmutatása, a mely áthatja a tömeget. Az ilyen emberek a földnek savai. Az egyéni erény hatalma feljűmul minden más hatalmat. Az oly egyének szaporodása, kiknek lelke tiszta erejü és méltósága, a mértékletlenség elnyomásának, a társadalom minden osztályában, mindenek felett a legbiztosabb jele lenne.

Egy másik eszköz, testvériesebb érintkezés ápolása, mint a milyen most van a társadalom többé és kevésbé művelt részei közt. Jelenlegi társadalmi válaszfalainkat

és különbségeinket, a menyinyiben korlátozzák a rokonszenvet, kaszt-szellemet, rangbálványozást tesznek az emberies szellem és közös természetünk tisztelete helyére, el kellene dobni, mint a kereszténység durva megsértéseit. A társadalom azon osztályai, a melyeknek van miveltsége, ereje és erénye, kötelesek ezeket közölni azokkal, a kiknél hiányzanak. A gyengéket, tudatlanokat, elesőket és elesetteket nem kellene elmetezni kedvezőbb helyzetben levő testvéreiktől, nem kellene engedni, hogy folytonosan és kizárólag csak egyik a másikra hassanak és így végnélkül terjeszszék a magok vétkeit és szenvedéseit. A jóknak szent özszeesküvést kellene szervezni a rossz ellen, meg kellene támadniok külön és egyesült erővel, közelíteniök kellene hozzá, tanulmányozni, sirni és imádkozni felette, és minden tehetségeiket működésbe hozni annak elhárítására. Barátim, kiket az Isten megáldott, a kiket ő felvilágosított, a kiknek szívében iránta való tiszteletet ébresztett, mit tesztek ti az elesettekért, az elesőkért és nemetek nyomorultjaiért? Midőn egy jó keresztény az e városban levő nem fájlalt és nem sajnált bűn tömegéről gondolkozik, nem kell-e megborzadnia sziveink keménységén? Nem vagyunk-e mindnyájan egy vérből, egy természetből és egy eredetből valók; s a külső különbségeknek, a melyek holnap örökre sirba tétetnek, el kell-e minket egyik a másiktól választani, el kell-e metszenie a testvéri rokonszenv és segély kötelékeit? Egy keresztény társaságban egy emberi lényt nem kellene elesni engedni tanács, dorgálás, rokonszenv és biztatás nélkül, azoknak, a kik nálánál felvilágosultabbak és erényesebbek. Ne mondjátok, hogy ezt nem lehet megtenni. Én tudom, hogy meg lehet tenni szokásainkban, nézeteinkben és érzelmeinkben való nagy változtatás nélkül; de ezen változásokat meg kell tenni. Egy új köteléknek egyesíteni az emberek szétszórt részeit. A felelősség egy új érzékének kell felrázni a felvilágosultakat, tehetősöket és erényeseket. A kereszténység kívánja ezt. A társadalom előhaladása kívánja ezt. Én ennek áldott jeleit látom, és ezek korunk legkecsegtetőbb képei.

Továbbá a társadalom inkább kitett osztályai emelése és erősítése végett nélkülözhetetlen, hogy czélszerűbb nevelést adjunk nekik. Mi kérkedünk a nevelés eszközeivel, melyek itt a legszegényebbnek nyitva állanak. Igazsággal el lehet mondani, mind a gazdagokat, mind a szegényeket illetőleg, hogy ezen eszközök nagyon hiányosak. A mi az erkölcsi nevelést illeti, alig

történik ezért valami a mi nyilvános iskoláinkban. Nevelni, valamivel többet tesz, mint tanítani azokat az ismereteket, a melyek valamely életmód nyeresre szükségesek. Ez egy emberi lény tehetségeinek és érzelmeinek gyakorlásában és létrehozásában áll. A nevelés nem parancsoló, kényszerítő, gépies oktatása a szenvedőleges tanítványnak, hanem a tehetséges és élénkítő lelkek befolyása az ifjak szellemére. Az ilyen nevelés még eddig nagyon elszórtan található és nem lehet elég melegen kívánni. Mire való, azt kérdelem, e társaság gazdagsága, mint jobb nemzedéket nevelni mint mi? Mire való a szabadság, mint kifejteni minden osztály és minden egyén tehetségeit? Mi a társadalom nagy célja, hanemha az emberi javulás? Miért kell a köztársasági intézményeket oly féltékenyen fentartanunk, ha nem képesek egy nemesebb emberi fajt formálni, s a társadalmi élet minden fokain finomságot elárasztani?

Szomorú és uralkodó tévedés az köztünk, hogy a munkás osztályok embereitől, állásuknál fogva, minden valamire való javulás meg van tagadva. Azt hiszik sokan, hogy ezek azért élnek, hogy dolgozzanak, nem azért, hogy betöltsék egy oly emberi lény célját, a kinek ki kell fejtenie legfelségesebb tehetségeit és érzelmeit. De ez nem így van. A legszegényebb gyermek is bírhatja és bírnia kell az önmivelés bő eszközeit; és ha köztünk az emberi természet és kereszténység iránt igazi tisztelet volna, megtalálná ezeket. Egy igen értelmes utazó egy közelebről hozzám intézett levélben arról értesít Németországból, hogy ez ország némely részeiben, a legelhagyatottabb osztályokban oly fokú értelmi műveltség található, a melyről általában azt hiszik, hogy nem egyezik meg az ő állapotjokkal; hogy a természet és művészet szépségének érzete, sok boldogságot idéz elé a társadalom oly részében, a melyről nálunk azt hiszik, hogy képtelen ezen ártatlan és emelkedett gyönyörökre, hogy a tanítás a vasárnapi iskolákban némely helyeken változatosabb mint itt, és hogy könyvgyűjtemény s tudományos ismeret sokkal alsóbb rendű lakásokban található, mint a milyenek a mi földművelőnké. „Egy szóval — teszi hozzá az én barátom — elég bizonyítékát láttam annak, hogy az itt található értelmi műveltség a maga világát és áldásait egy oly osztályban terjeszti, a mely nálunk alig található, vagy a hol létezik is, általában azt teszik fel róla, hogy a physikai nyomor oly foka alatt működik, a mely ily műveltséggel meg nem fér.” Az ilynemű értesítésnek új

reményt kellene lehelni a társadalomban lévő minden osztály értelmi és erkölcsi életére czélzó philantropikus munkákba. Mily sokat lehetne tenni ezen városban az ismeretek, a gondolat élénksége, a szépség érzéke, a képzelődés és szép művészetek gyönyörei s mindenekfelett a vallás befolyása terjesztésére egész társaságunkban! Ha megtanulnák a mi tehetőseink és műveltjeink, hogy a családjaikról való gondoskodás után, vagyonukat és befolyásukat nem fordíthatják jobbra, mintha előmozditják a társadalom javulását és emelkedését, mily hamar újra születnék e város! Mily sok nemes szellemet lehetne itt megszerezni bölcs bőkezűség által embertársaik nevelésének munkájába! A gazdagságot nem lehet jobbra használni, mint az erélyes és önzéstelen lelkű emberek megszabadítására a világi foglalkozásoktól és gondoktól, mint idő és alkalom szerzésre nekik a nemes önmivelésre, mint arravaló képesítésökre, hogy szenteljék egész erejüket és lényöket nemökéhez hasonló művelésre. Az igazi civilizálódás legbiztosabb jele, ha a művészetek, melyek az érzékiségnek szolgálnak, apadnak, s a szellemi foglalkozások szaporodnak, vagy ha a legtöbb tehetség az államban mindinkább elvonatik az állati életért való munkáktól és annak munkálására szenteltetik, hogy az értelem, képzelődés, lelkiismeret, tiszta vonzalom, erkölcsi erély, általában a nagy közönségnél, különösen pedig az ifjuságnál létrehozassék. A mi köztünk most magánfitogtatásra és fényűzésre elpazaroltatik, ha öntudatosan és bölcsen a nemes mivelődés eszközeinek minden osztályaink számára való megszerzésére szenteltetnék, e várost az egész föld csodájává és örömévé változtatná. A mi így elpazaroltatik, elégséges lenne nemcsak a tudományokban, hanem a finom művészetekben való nevelés eszközeire is. A zene is éppen úgy elterjedhetne mint Németországban, s a munka könnyítőjévé, a társaság felvidámitójává, a magány gondüzőjévé és vigasztalóvá tétethetnék a legszegényebb lakásokban is. S még többet mondok, a mit mi most elpazarlunk, egy néhány év alatt felruházná e várost Páris nevezetességeivel, egy második Louvre-el és egy Jardin des Plants-al, a hol minden osztály értelmesei alkalmat találnak a természet és művészet iránti szeretetők művelésére. Szerencsére a magasabb nevelés ügye kezd itt is barátokat nyerni. Hála legyen Boston ama felvilágosult és nemes lelkű fiának, kinek hamvai idegen földön pihennek, de a ki szülőföldre iránti fiai szeretetének jelét hagyta nagyszerű hagyatékában a szabadelvű nevelés terjesztésére e városban. Tisztelve le-

gyen a neve Lowelnek, szülő városa értelmes jóltevőjének. A mely közönség tevékenységét főképpen az új nemzedék magasabb nevelésére irányozná, azt szerezné meg, a mi még eddig nem hatolt be az emberi gondolatba; s ez az a cél, a melyért munkálkodnunk kellene. A mi fitogtatásunk, a mi fényűzésünk mily értéktelen családaink és nemünk megjavulásával szemben!

Engedjék meg itt nekem kifejeznem azt az élénk óhajtasomat, hogy vajha a mi törvényhozóink versenyre ösztönözve a más államokban mutatkozó művelődés szelleme által és indítva ezen köztársaság régi dicsőségének szerelmétől, némi elhatározó lépéseket tennének a nevelés előmozdítására közöttünk. Nekünk egy jobb tanítók képzésére célzó intézményre van szükségünk; és a míg ez a lépés meg nem tétetik, mi lényeges előhaladást nem tehetünk. A legkiáltóbb szükség e köztársaságban a képzett tanítók hiánya. Mi dicsekszünk iskoláinkkal; de a mi iskoláink aránylag keveset tesznek a képzett tanítók hiánya miatt. Jó tanítás nélkül az iskola csak egy név. Egy intézet oly emberek nevelésére, a kik neveljék az ifjúságot, élő vizek forrása lenne, folyamokat öntvén ki a jelen és jövő idők felfrissítésére. A mi törvényhozóink még eddig megtagadták a szegény és munkás osztályoktól az ő emelésükre célzó ezen fő eszközöket. Mi bizunk, hogy nem lesznek mindig vakok az állam legfőbb érdeke iránt.

Nekünk jobb tanítókra és több tanítókra van szükségünk a társadalom minden osztályai számára, a gazdagok és szegények, a gyermekek és felnőttek számára. Szükségünk arra, hogy a község segélyforrásai jobb tanítók előállítására, mint legfőbb szükségére, fordítottassanak. A társadalom újja születésének egyik legbiztosabb jele lesz a tanítás mesterségének a legmagasabb rangra emelése a közönség közt. Ha egy nép megtanulja, hogy legnagyobb jóltevői és legfontosabb tagjai azok az emberek, a kik minden osztályai szabadelvű nevelésére, eltemetett értelmének életre keltesére szentelik magokat, akkor az a nép megnyitja magának az igaz dicsőség utját. Ez az igazság készíti most a maga utját. Socratest most a legnagyobb embernek tartják a nagy emberek korában. A király név elhalványodott az apostol név előtt. A tanítás szóval vagy tettel a legfőbb foglalkozás a földön. Közönségesen azt hiszik, hogy tanítókra csak az élet elsőbb éveiben van szükség. De vajjon egy emberi lény tanításának meg kell-e valamikor szünni. És vajjon nem segítetik-e mindig elé jó nevelés által? Közülünk

némelyek természetesen el lehetnek minden tanítók nélkül, kivéve a néma könyveket. De a nagy többségre nézve az élő tanítók szava a művelésnek egy nélkülözhetetlen eszköze. E hiány felismerése és kipótlása új arcot adna a társadalomnak. Semmi sem szükségesebb, mint hogy a fensőbb tehetségű és jótékony szellemű emberek szenteljék magukat a kevésbé felvilágosult osztályok oktatására, az élet nagy célját, természetök méltóságát, jogaikat és kötelességeiket, a történelemet, törvényeket és hazájuk alkotmányát, foglalkozásaik elméletét, a külső természet törvényeit, öszhangzatát és természetményeit s különösen azon mesterséget illetőleg, hogy a gyermekeket miként neveljék fel testi egészségben s a lélek erejében és tisztaságában. Nekünk egy új életmódra vagy elhivatásra van szükségünk, a melynek feladata legyen az értelem felébresztése azon körökben, a melyekben az jelenleg megszokott álomban nyugszik. Mi tiszteljük és nem tudjuk eléggé tisztelni az oly emberbarátot, a ki állandó intézeteket állapít az emberi szenvedés enyhítésére. De én azt hiszem, hogy nem kevesebb jó származnék, ha magasabb képességű és önhaszonlesés nélküli embereket keresnének, megnyernének és kiküldenének, hogy közvetlenül hassanak a társadalomra. Egy oly emberbarát, a ki egy ily embert bőkezűleg ellátna eszközökkel, hogy magát a társadalom szegényebb osztályai nevelésére szentelhetné, megbecsülhetetlen jót tenne. Egyetlen egy tehetségesebb ember, a ki a neveletlenek közt élne, hogy terjeszsen hasznos ismereteket és elevenítő igazságot, társalgás és könyvek által, nyájas és barátságos érintkezés által, a tovább képzést célzó egyesülésekre való intés, a tanulékonyabbaknak osztályokká való alakítása által, a melyeknek ő jelenléte és vezetésének lelkesítését adná, a szülőknek a fizikai, értelmi és erkölcsi nevelés elveivel való megismerttetése által, a családoknak az egészség eszközeiben és feltételeiben való oktatása, szóval mindazon módoknak felhasználása által, melyeket egy tevékeny nemes lélek felfedezne vagy feltalálna az értelmesség és erkölcsi élet felébresztésére; egy tehetséges ember magát így erre szentelve, egy terjedelmes körnek új irányt és szellemet közölhetne; és mi lenne az eredmény, ha az ily emberek szaporodnának és egyesülnének úgy, hogy befolyásuk egy közönséget egészen átjárhatna?

Mi sokat köszönünk az eszes, kegyes, tudományos és magas erényű emberek műveinek. De ezek legtöbbje szűk körre van szo-

ritva. Nekünk a szabadelvű nevelők oly osztályára van szükségünk, a kiknek az legyen hivatásuk, hogy a legfelvilágosultabb lelkek nézeteit embertársaik mind inkább nagyobbodó számával közöljék. Egy állam vagyonának ugy kellene folyni mint a viznek az ilyen tanítók előkészítésére és alkalmazására, a hatalmas és nemes lelkeknek azon műre való megnyerésére, hogy nemöknek szellemi lökést adjanak.

A Jézus Krisztus, midőn a lelkitanítóságot felállította, letette az alapját azon értelmi és erkölcsi közegnek, a melyet én sürgetek. Ez alapon mindig tovább kellene építenünk, míg az életadó befolyás átjárna a társadalom minden osztályát. Mily kínzó az a gondolat, hogy még ebben a pillanatban is az értelmi és erkölcsi erőnek, az isteni erélynek oly roppant tömege fekszik élettelenül közöttünk. Semmit sem tehetünk-e felébresztésére? A míg ez nem történik, lemetszhetjük a mértékletlenség ágait, de gyökere élni fog; és szerencsések leszünk, ha mérges árnyéka nem sötétíti ismét el a mi országunkat. Ne mondja senki, hogy a munkásnak nincs ideje oly oktatásra, a melyet én most ajánlok. Több kevesebb szabad időt, ha keresi az ember, lehet szinte minden életmódnál találni. Azt se mondja senki, hogy ezen munkára képes és alkalmas embereket ne keressen senki egy oly világban mint a miénk. A kereszténység, a mely a szeretetnek oly sok csodáit hajtotta végre, a mely oly sok apostolt és martirt, Howard-okat és Clarksonokat állított elő, ezen aratásra is támaszthat munkásokat. Semmi egyéb nem szükséges, csak a keresztény szeretetnek új kiöntése, csak az emberi nem testvériességének új fogalma, hogy oly tevékenység hozassék létre, a mely egy önhaszonleső és élvezetkedvelő korban lehetetlenségnek látszik.

Én még csak egy eszközt emlitek meg, hogy a közönség azon részének, a melyben a mértékletlenség legtöbb áldozatait találja, miként lehet erkölcsi erőt és általános javulást adni. Nemcsak az általános nevelést kell előmozdítanunk, hanem különösen keresztény oktatást, keresztény tanítókat küldeni hozzájuk, a kik szenteljék magokat egészen az ő szellemi jóllétükre. És itt nem tehetem, hogy örömemet ki ne fejezzem azon törekedés felett, hogy egy külön lelkesítő hivatal állittassék fel itt és más városokban a szegények közt. Ez ámbár nem pártoltatik ugy a mint kellene, mégis elegendő erőben létezik annak megmutatására, hogy mit tehet. Én ugy tekintem ezt az intézményt, mint korunk egyik

legszerencsésebb jeleit. Ez azt mutatja, hogy nem halt ki közülünk annak szelleme, ki azért jött, hogy felkeresse és megmentse azt a mi elveszett. A kereszténység az az erős hatalom, a mely előtt a mértékletlenségnek el kell esni. A kereszténység megtámadja e bünt és ellentáll neki, midőn, ha egyéb nem segíthet, az emberek reményeihez és félelméhez folyamodik, midőn a lelkiismerethez a mindenható bíró nevében, a szivhez a könyörülő atya nevében szól, midőn az emberi gyengeségnek erőt s az emberi véteknek bocsánatot ajánl, az embereknek egy belső halhatatlan természetet s előttök álló örök lételt jelent ki, midőn ez élet felett oly fényességet áraszt el, melyet a jövő élettől kölcsönöz, midőn nemes érzelmeket ébreszt fel s az embert új kötelességgel csatolja az Istenhez és embertársaihoz. De a kereszténységnek, hogy betöltse küldetésének e részét, hogy elérje azokat, a kik a mértékletlenségnek leginkább ki vannak téve, nemcsak a templomokban kell prédikálnia, a hol ezek ritkán találhatók, hanem be kell hatolnia a papok személyében az ő lakásaikba, a barátság nyelvén kell velök közölnie, gyermekeiket gondozása és ellenőrzése alá kell vennie. A szegényekért felállított papi hivatal, teljesítve ezen feladatára méltó emberek által, egyike lesz a leghatalmasabb gátaknak, a melyeket valaha a mértékletlenség ellen emeltek.

E vétek elnyomásának eszközei, a melyeket eddig említettem, azt czélozzák, hogy erősítsék és emeljék azon osztályok egész jellemét, a melyek a mértékletlenségnek leginkább ki vannak téve. Most szeretnék egy néhány oly eszközt ajánlani, a melyek képesek ugyanazon czélt eszközölni az által, hogy ezen vétek csábességeit kevesítik vagy eltávolítják.

Az első eszköz, a melyet én javaslok egy népnek a mértékletlenség csábjaival kívül való helyezésére, az, hogy lássuk el az ártatlan örömeik eszközeivel. E pontra, úgy gondolom, még nem fordítottak elég nagy gondot. Én érzem ennek fontosságát, és terjedelmesen szólok róla, ámbár némely pont, a melyet előhozhatok, némelyek előtt alig látszhatik megegyezőnek ez alkalom komolyságával. De nem kell tekintetbe vennünk azon komolyság kívánatait, a mely akadályozza hű kifejezését annak, a mi embertársainknak szolgálhat.

Mondottam, hogy egy népet a tiltott gyönyörökre való csábítás ellen az által kellene oltalmazni, hogy lássuk el az ártatlan örömeik eszközeivel. Az ártatlan gyönyörök alatt én olyakat ér-

tek, a melyek mértékkel izgatnak, a melyek a léleknek derült hangulatát s nem lármás vigságát idézik elő; a melyek a testet felfrissítik a helyett hogy kimeritenék; a melyek inkább gyakoriabban mint hosszasán tartanak; a melyek minket testben és lélekben megelevenítve küldenek vissza napi kötelességeinkhez; a melyekben tisztességes barátaink jelenlétében és társaságában résztvehetünk; a melyek egy hálás kegyességgel megférhetők s erre nézve kedvezők; a melyeket az önbecsülés megnemesít és azon öntudat kísért, hogy az életnek magasabb célja van, mint a mulattatás. Minden közönség közt kell lenni gyönyöröknek, mulatságoknak és a kellemes felizgulás eszközeinek; és ha a népnek ártatlanokat nem nyújtanak, a vétkesekhez folyamodik. Az ember nemcsak a munkára, hanem az örömeire is teremtett; és a társadalom állásának az emberi természet ezen elvéhez kellene alkalmazkodni. Franciaország, különösen a forradalom előtt, úgy állított előnkbe, mint egy különösen mértékletes ország, a mely tán legalább részben ki-magyarázható azon nép vele született vigságából s az egyszerű és ártatlan mulatságok befolyásából, különösen a földmivesek közt. Az emberek igen gyakran azért isznak tulságosan, hogy terüjüket lerázzák, vagy hogy a kellemes felizgulás utáni olthatlan szomjuságukat kielégítsék, és ezen indító okok egy derült közönségből ki vannak zárva. Azon társadalomban, a melyben kevés ártatlan mulatságok vannak, a komor állapot bővölködni fog a részegeskedésben, ha alkalom adódik. A vadember mértékfelett iszik, mivel józan állapotjának órái unalmasak és egyhanguak, mivel állapotja és létele öntudatának elvesztése által kevés olyasmit veszteszt, a mit megtartani kíván. A munkás osztályok azért vannak a mértékletlenségnek leginkább kitéve, mivel jelenleg kevés más kellemes időtöltéseik vannak. Egy oly ember, a kinek a munka után feddhetetlen időtöltései vannak, kevésbé csábíttatik mint más emberek önfeledés keresésére. Neki sokkal több van egy ember gyönyöreiből, hogy sem egy vadállatéhoz fogjon. Így az egyszerű, ártatlan örömeink gyámo-lítása a mértékletesség fontos eszköze.

Ez észrevételek mutatják, hogy mily fontos támogatni azon törekvéseket, a melyek köztünk a zenei képzés elterjesztésére a mi országunkban megkezdődtek. Javaslatba van téve, hogy ez rendszer tan tárgya legyen a mi iskoláinkban s a nép minden barátjának sikert kell kívánnia a kísérletnek. Most nem feladatomban a zene minden jó befolyásáról beszélni, jelesen az erőről, a melyet a val-

lásos érzésnek és minden tiszta és nemes érzelmeknek adhat és adnia kell. Csupán mint finom időtöltést tekintve is, kedvező befolyása van a nyilvános erkölcsökre. Terjedjen csak köztünk az izlés és ügyesség e szép művészetben, s mindenik család az élvezetnek egy új forrását nyeri meg benne. Az otthon egy új vonzóerőt nyer. A társas együttlét kellemesebb lesz és egy ártatlan, nyilvános mulatság adatik a közönségnek. A nyilvános mulatságoknak, amelyek ugyanazon érzelemtől áthatott s ugyanazon ártatlan örömben osztozó nagy tömegeket hoznak össze, emberiesítő befolyások van és a társadalom ezen kötetelkei közt talán egy sem idéz elő oly sok tiszta jót, mint a zene. Minő teljes gyönyörűséget adott a mi teremtnök hatalmunkba, midőn egy oly légkörrel vett körül, amely édes hangokká alakítható? És ez a jóság szinte elvan veszve reánk nézve azon életmű képzésének elhanyagolása miatt, amely által ezen isteni gondoskodást élvezhetjük.

A táncz oly mulatság, amelytől a mi országunkban a legjobb emberek óva intettek és nem is ok nélkül. A táncz az ő lelkekben mindig bállal van összekötve és ez a társas örömeknek a legrosszabb alakja. Egy bála való készülétre fordított idő, a rá elpazarlott gondolkozás, az öltözés túlságossága, a késő órák, az erő-kimerülés, az egészség kockáztatása és a következő nap bágyadsága, — ezek és más rosszak, melyek ez időtöltéssel össze vannak kötve, hatalmas okok annak a társadalomból való száműzésére. De azért a tánczot nem kell elítélni. Ellenkezőleg, a bálakat egyéb okok közt azért nem kellene pártolni, hogy a táncz a helyett, hogy ritka élvezet lenne, a mely fáradságos előkészületet kíván, mindennapos mulatsággá legyen és közönséges érintkezésünk közé vegyüljön. Ez a gyakorlat a legegészségesebbek közé tartozik. Mind a test mind a lélek érzi vidító befolyását. Egy mulatság sem látszik inkább természetünkben alapulni. Az ifjuság életkedve rögtön öszhangzatos mozgásokban nyilatkozik. A táncz igazi ideája feljogosítja azt a kedvező ítéletre. Célja a teljes kellemet mozgásban valószínűsíteni meg; és ki nem tudja, hogy a kellemes iránti érzék egyike természetünk magasabb érzékeinek. Kívánatos, hogy a táncz köztünk igen közönséges legyen arra nézve, hogy különös előkészület tárgya legyen, mint a bála; hogy ugyanazon család tagjai, mikor kedvezőtlen idő által elzártnak, ehez folyamodjanak mozgás és felvidítés végett; hogy ugyanazon család ágai alkalmoszerű összejövetelüket ily módon élénkítsék meg; hogy az egy órát foglaljon

el mindazon időtöltésért való gyűlésekben, a melyeknek egy részét az ifjuság képezi. Kivánatos, hogy az a képzés terjedjen ki a társadalom munkás osztályaira, nemcsak mint ártatlan gyönyör, hanem mint az erkölcsök nemesítésének eszköze. Miért ne terjedjen illem a mozgásban el az egész közönségben? A francia nemzettől azt tanuljuk, hogy a kellem s az erkölcsök finomságának bizonyos foka minden osztályt átjárhat. Az emberbarátnak és a kereszténynek kívánnia kell a különböző állásu emberi lények közt levő válaszfalaknak leromlását és egy eszköz ennek végrehajtására, eltávolítani azon ügyetlenséget, a melyet a fáradságos foglalkozásokra való szoritkozás oly könnyen előidéz. Az ügyesség, a mely szabad és kellemes mozgást ad, ámbár gyöngébb kötelék, mint az értelmi vagy erkölcsi mivelttség, mégis tesz valamit azoknak egy máshoz való közelebb hozására, a kik abban résztvesznek.

Egy másik pontot érintek meg, a mely felett nagyobb véleménykülönbség uralkodik, mint az utóbbi felett; és ez a színház. Jelenlegi állapotjában a színház nem érdemli meg az ajánlást, mivel erkölcstelen befolyások színhelye; mértékletlenséget és minden vétket táplált. Midőn ezt mondom, nem azt állítom, hogy ez a mulatság alapjában és lényegében rossz. Én úgy képzelem magamnak a színházat, a melynek minden mulatságok közt a legnemesebbnek kellene lennie és magas rangot kellene elfoglalnia a nép jellemét felemelő és izlését finomító eszközök közt. A mély fájdalom, a hatalmas és rettenetes szenvedélyek és a magasztos érzelmek a valódi tragediában, alkalmasak minket eltölteni emberi rokonszenvvel, természetünk iránti mély érdeklődéssel, annak öntudatával, hogy az ember mit tehet, merhet és szenvedhet, és az élet végzetteljes talányainak szent érzésével. A szemlélő lelke alapjában megrázatik és az eltompultság, a melyben oly sokan élnek, legalább egy időre a gondolat és érzés hathatós voltára ébresztetik. A dráma magas czélnak felel meg, ha az emberi történelem legünnepélyesebb és legmeglepőbb részeibe helyez minket, s az emberi szívet leghatalmasabb, legrettenetesebb és dicsőbb cselekedeteiben tárja fel előttünk. De mily kevéssé teljesíti a színház a maga feladatát! Mily gyakran kivéteik alakjából az emberi természet szörnyü eltorzítása által, s még inkább a szentségtelenség, durvaság, gyöngédtelenség és oly közönséges élcz által, a melyet egyetlen nő sem hallhat elpirulás nélkül, a ki méltó e névre, és egy férfi sem gyönyörködhetik benne önlealázás nélkül.

Lehetséges-e, hogy egy keresztény és finom izlésű nép oly színházakba járjon, a hol oly tánczot lát, a mely csak kéjházakba illik, és a hová a társadalom legfeszettebb osztálya nyiltan tódul csábitani és rontani? Hogy a színház jelen lealázott állapotában hagyatik, szégyen a közönségnek. Ha megbuknék, egy jobb dráma emelkedhetnék fel annak helyén. Azonban, vajjon nincsen-e egy multság, mely rokon a drámával, s a melyet hasznosan be lehetne hozni közinkbe? Értem a felolvasást. Egy lángész műve, egy finom izlésű, lelkesült és kitűnő szavaló tehetségű ember által felolvasva, igen tiszta és magas időtöltés. Ha e művészet műveltetnék és pártoltatnék, nagy számmal ébresztethetnének a legszebb művek jelessége s erejének érzésére olyanok, a kik most azok iránt érzéketlenek. Nem könnyű hathatósabb módot találni ennél a finom izlésnek a közönség közt való elterjesztésére. A dráma kétségkívül erősebben szól a szenvedélyekhez, mint a szavalás; de az utóbbi értetőbben kiemeli a szerző gondolatát. Shakspeare, méltólag szavalva, jobban megértetnék, mint a szinpadon. Aztán a szavalásnál mentve vagyunk a gyenge színészekre való figyelmezés fárasztó voltától, a kik a színháznál végre is a legtöbb időt foglalják el. A szavalás, elegendőleg változtatva, úgy hogy foglaljon magában ártatlan élczet, valamint pathost, szépséget és fenségességet, megfelel jelen szellemi előhaladásunknak, míg a dráma azon alul van. Ha az előadás e módja sikeresen behozatnék közinkbe, az eredmény az lenne, hogy a szavalótehetség nagymértékben kifejlődnék és ez társadalmi és házi gyönyöreinkhez új adalékkal járulna.

Én ez előadásban úgy beszéltem az értelmi műveltségről, mint a mértékletlenség elleni védszerről, erőt és felemelkedést adván a léleknek. Nagy jót tesz úgy is mint a felüdülés forrása; és ez okból kellene terjeszteni a közönség közt. Azt lehet mondani, hogy egy művelt lélek az ártatlan örömek határtalan számának van birtokában. Erre nézve minden dolog érdekessé lehet az által, hogy a gondolkozás vagy vizsgálódás tárgyává tetetik. A könyvek, csupán mint mulattató szerek tekintve, többet érnek, mint a föld minden divatczikkei. Az irodalom iránti izlés kellemes elfoglaltatást szerez az élet el nem foglalt és unalmas órái számára; s az ártatlan multságok hiányában mily sokan üzetenek még ez órában is durva és állatias gyönyörökre! Mily sok fiatal ember található e városban, a kik nem lévén hozzá szokva, hogy társalgót találjanak egy könyvben, és idegenkedvén az értelmi te-

vékenységtől a tél hosszú, unalmas estvéin, szinte üzetnek a mértékletlenség fészkeibe és a megrontó társaságokba. Egyike az idők jobb jeleinek, hogy az irodalomról és tudományról való felolvasások helyet kezdenek foglalni nyilvános mulatságaink közt s még inkább vonzanak mint a színházak. Ez egyike jelenlegi értelmi míveltségünk első gyümölcseinek. Minő aratást remélhetünk szélesebb körben való elterjedéséből!

Ez észrevételekben kiemeltem az ártatlan mulatságok szaporításának fontosságát egy községben. Hadd legyünk vigabbak és mértékletesebb nép leszünk. Az ártatlan örömek iránti fogékonyságunk nevelése és sok oly szenvedés eltávolítása végett, a melyek rossz szokásokra csábítanak, igen jó lenne, ha a physikai és erkölcsi nevelés nagyobb figyelemben részesülne. A testnek gyenge, fél-egészséges, fél-nyomorék állapota nagyon közönséges közöttünk, a mi levertséget és nyugtalanságot idézván elő és gyengítvén az akarat erejét, hathatós ösztönzőül szolgál az ártalmas izgató szerrek használatára. A mértékletlenségnek sok esetben a testi gyengeségben van az eredete. A physikai erő nemcsak önmagáért becses, hanem mivel kedvező a mértékletességre nézve, midőn megnyitja a lelket a vidám benyomásoknak, és eltávolítja a lankadság, nyugtalanság és levertség ama leirhatatlan érzéseit, a melyeknek megértésére egyedül a tapasztalat képesíthet.

Én védelmeztem az értelmi míveltséget, de semmit sem nyertünk, ha a testet a léleknek feláldozzuk. Ne keressük a szellemi nevelést az egészség rovására. Ne taníttassuk gyermekeinket kora éveikben, a mint nagyon közönséges, szűk és szellőzetlen szobákban, a hol órákig megromlott levegőt szívnak. Egész természetünkről gondoskodnunk kell; vidámabb, lelkesültebb néppé kell lennünk; és e célból mívelési rendszerünkben mind a test, mind a lélek erősítésére törekednünk kell.

Igen jól tudom, hogy a most kifejezett nézetek a mértékletesség minden barátjánál nem találnak osztatlan tetszést. Néme-lyeknek, talán sokaknak, a vallás és mulatság ellentéteseknek tetszenek, és a ki az egyiket pártolja, azon gyanuba eshetik, hogy hűtlen a másikhoz. De természetünk ellen harczolni nem annyira mint a kegyesség vagy egészséges erkölcs ügyét szolgálni. Az Isten, a ki természetünket adta, a ki a testet és lelket úgy formálta, hogy folyvást tartó munkára nem képesek, a ki mulatság utáni erős vágyat oltott belénk a munka után, a ki minket inkább mo-

solygásra mint könyezésre teremtett, a ki a nevetést minden hangok közt a legragadósabbá tette, a kinek fia egy lakadalmi ünnepélyt jelenlétével és részvételével szentelt meg, a ki a gyermeket, a mint frisen az ő teremő kezéből jő, megtanította, hogy természetét vidám játékok által fejtse ki, és a ki mind ifjat, mind öreget az élcz és humor iránti mély vonzalommal ruházott fel; ő, a ki minket így teremtett, nem szánhatott minket komor, egyhangu életre, és nem neheztelhet oly örömek miatt, a melyek lehangoltságunkat felvidítják és szellemünket a további munkára felfrissítik. Nemcsak lehetséges a mulatságot megegyeztetni a kötelességgel, hanem lelkesültebb törekvés, hűbb ragaszkodás és hálásabb kegyesség eszközévé is lehet tenni. Az igaz vallás tiszteletet parancsoló és kegyes egyszerre. Ez azt kívánja tőlünk, hogy szenvedjünk sőt meghaljunk inkább, hogysen egy hajszálnyira eltérjünk attól, a mi az Isten előtt igaz és jó; de azt is tanítja nekünk, hogy helyes és jó, rendes körülmények közt a munkával felüdülést egyesíteni, az Isten adományait örömmel elfogadni és időközönként a szivet társas gyönyörökkel megkönnyíteni. Az oly vallás, mely az Istenről sötét fogalmat ad, és az ártatlan örömek iránt babonás félelmet gerjeszt, a helyett hogy a tiszteletre méltó szokásokat gyámolitaná, az által hogy az embereket félénkekké és szomorúakká teszi, erkölcsi erejüket gyöngíti és előkészíti a mértéktelenségre, mint a lehangoltság vagy kétségbeesés ellen való mentőszerre.

Még két más eszközt kell megemlítenem a mértéktelenség csábításainak elhárítására, t. i. a szeszes italok árulásának és használatának megnehezítését a községben.

Először tehát a szeszes italok élvezetét kell a közönségre nézve megnehezíteni. Nagyon világos, világosabb hogysen hosszasan kelljen magyarázni, hogy ha eltávolítjuk azt a mi részegit, a részegséget távolítjuk el. A mily arányban a szeszes italok házainkból, asztalainkról és vendégségeinkből eltűnnek; a mily arányban megtartóztatják magukat azok, a kiknek a községben befolyásuk és tekintélyök van s a tőlök függőket is ráveszik, hogy annak élvezetétől őrizkedjenek; abban az arányban kell az alkalmaknak is apadni s az arra való csábításoknak eltűnni. Jól tudom, azt hozzák fel ellenvetésül, hogy ha fel kezdünk hagyni azzal, a mivel mások visszaélnek, mindennel fel kell hagynunk, mivel semmi sincs, a mivel az emberek vissza ne élnének. Megengedem, hogy nem könnyű kijelölni a határokat, a hol engedményünknek meg kell álla-

ni. Ha azt kívánnák tőlünk, hogy mondjunk le az élet egyik fontos kényelméről, mivel mások azt vétek és szerencsétlenség eszközévé változtatják, kötelességünk lenne megállni és gondolkozni, mielőtt valamire határoznók magunkat. De az előttünk levő esetben ilyen okról nem lehet szó. A szeszes italok nem képeznek fontos kényelmet és semmi tekintetben élet-kényelmet. Ezek nem adnak erőt; semmit sem segítenek az egészségnek, a legkisebb hátrány nélkül mellőzhetők. Ezek nem segítenek az emberen az életnek sem terheit hordozni, sem kötelességeit teljesíteni. S midőn ezt mondom, az igazságtól messze elmaradok. Nem elég azt állítani, hogy soha sem tesznek jót, hanem hogy általában ártalmasok. Még mértékletes élvezetök mellett is általában hátrányosan hatnak a testre és lélekre. Tekintélyes orvosok szerint ezek nem emésztetnek meg mint az eledel, hanem mint a mérég, változatlanul keringnek a szervezetben. Mint más mérgek, ugy alkalomszerűleg ezek is használhatnak mint gyógyszerek, de midőn egy egészséges ember itallá teszi, sohasem tesznek jót, hanem közönségesen kártékonyak. A gondviselés éppen ugy nem jelölte ezeket italoknak, mint az opiumot ételnek. Tekintetbe kell venni, hogy a szeszes italok mértékletesen használva sem hasznosak, hanem hogy mértéktelen élvezetre ingerelnek; hogy oly vágyat, oly lázas kívánságot szülnek, a melynek ellentállani a sokaságnál hiányzik az erő; hogy a társadalom némely osztályaiban sokan lesznek áldozataikká; megfosztatnak általuk eszöktől, semmivé tétetnek testben és lélekben mind ezen, mind a jövő életre; hogy ily módon családok pusztulnak ki, szülők löketnek korán sirba és gyermekek vétekre és szegyenre neveltetnek fel. Tekintsék meg önök mindezeket és aztán ítéljék meg, mintegy az isten szeme előtt, vajjon nem kötelesek-e egész befolyásukat latba vetni a szeszes italok élvezetének, mint egy legroszabb szokásnak, a közönség közül való kiszorítására. Ha azt kellene látniok ezen ital élvezete következése gyanánt, hogy alkalomszerűleg egy undorító és halálos betegség üt ki a társadalom minden rétegeiben, a mely jelesen a legalsó osztályokból egész tömegeket ragad el, nem emelnék-e fel ellene szavukat; s a szeszes italok élvezetének valódi, gyakori következése nem oly rossz-e, a mely rettenetesebb a döghalálnál? Önök kötelesek ezen élvezetnek ellentállani; és miként? Önmaguknak teljes megtartóztatása által, a szeszes italoknak asztalaikról való teljes kizárása által; egész befolyásuknak és tekintélyöknek az ön megtartóztatásra való szen-

telése által. E gyakorlati komoly jelenetnek, a jóktól és tiszteletre méltóktól felmutatva, egészséges közérzületet kell elterjeszteni az egész országban. Ez a mi kötelességünk, különösen a jelen pillanatban, midőn vallásos és emberszerető férfiak nagy egyesült ereje irányult e rossz ellen, és midőn oly benyomás történt a közönségre, a mely a legvérmesebb reményt is feljülmulja. A jelen perczben, a ki szeszes italokat használ és beviszi azokat vendégségeibe, valóban a mértékletesség és emberiség ügye ellen cselekszik. Ez nemcsak példát ad gyermekeinek és cselédeknek, a mit egykor keservesen megbánhat, hanem akadályozza a jókat az emberiség erénye és boldogságaért való törekvésükben. Elhagyja a társadalmi reform zászlóját és annak ellenségei sorába áll.

Ez észrevételek után önként következik, hogy a szeszes italok árulását akadályoznunk kellene. A mit nem kellene ital gyanánt használni, nem is kellene mint olyant árulni. A minek eltávolítását a közönség java megköveteli tőlünk, azt árulni egy embernek sincs erkölcsi joga. Mindnyájan tudjuk, hogy a mértékletlenség rettenetesen szaporodik az italmérő korcsmák száma miatt. Minden jó ember óhajtja, hogy ezek bezárassanak. A törvény azonban csak kivételesen kis mértékben zárhatja be, vagy csak az ország kevés részeiben. Itt a nép akarata a törvény, és a törvényhozás keveset tehet, ha a közhangulat azt nem istápolja. Ennélfogva egy felvilágosodott és erélyes közérzületet teremteni, a mely a mértékletlenség e szabadalmazott telepeinek szétrombolását követelje, oly kötelesség, a melyre minden jó ember kötelezve van, és oly szolgálat, a melyben mindenki osztozhatik. És a szeszek árulását e tisztátalan viskókban nemcsak meg kellene nehezíteni, hanem tisztességes emberek által való árulását egy nagy nyilvános rosznak kellene tekinteni. A kicsinyben áruló a nagyban áruló mégé rejtődzik, a kitől vásárolja a pusztító italt; és nincs-e joga ezt tenni? várhatjuk-e, hogy őrizkedjék kis mértékben terjeszteni azt, a mit mások szemrehányás nélkül nagyban terjesztenek? Várhatjuk-e, hogy lelkiismerete visszadöbbenjen, midőn ő csak hires emberek nyomdokait követi?

Nem mondok ítéletet azok jelleméről, a kik szeszt árulnak. Ők kereskedésök ártatlanságának hívésében nőnek fel, és ezen meggyőződésük őszinte lehet. De a tévedés, ha őszinte is, tévedésnek marad. A helyes és nem-helyes, nem emberi itélettől vagy emberi akarattól függ. Az igazság és kötelesség századokig el lehet rejtve;

de azért rendületlenül állnak, mint az Isten trónja. Igazság, igazság a világ reménye. Gyöngédséggel, de erélyesen kell ezt hirdetni.

A mértékletlenség meggátlásának néhány eszközét megemlítém. Csak annyit adok még hozzá, hogy az emberiség minden barátjának erős ösztöne van befolyjni a mértékletlenség megakadályozásába. Az e célra alakult társaságok feltűnő sikere lelkesüléssel és reménynyel kell hogy eltöltsön. De ha e társulatok és törekvések megbuknának is, még akkor sem esném kétségbe. Éppen magából a rossz rettenetes voltából meríthetünk ösztönt és reményt elnyomására célzó törekvéseinkben. Az nem lehet, hogy az Isten azért teremtett volna lényeket, hogy vadállatokká legyenek, vagy oly körülmények közé helyezte volna, a melyek jobb természetök megtagadására ellenállhatatlanul ösztönözzék őket. Van és lenni kell akadályozó vagy gyógyító szernek e leg-
halálosabb erkölcsi betegség ellen. Az a szerencsétlenség, hogy igen soknak a mértékletesség barátjai között nincs elég bátorságuk erélylyel használni a szellem fegyvereit az elcsábítottak megmentésére. Mi magunk nagyon érzékenyek vagyunk arra nézve, hogy másokat az érzékiességtől megmenthessünk. Köztünk és a mértékletlen ember közt a különbség igen csekély, hogy megmentésére képessé legyen. De hogy vannak eszközök ellentállani a mértékletlenségnek; hogy a kereszténységnek célja oly férfiakat támasztani, a kik képesek és méltók ez eszközöket használni; és hogy mindig lesznek néhányan, a kik készek a szent ügyben vezérszerepet vinni, azon nem kételkedhetem. Az emberi vágyakban és szenvedélyekben valóban rettenetes erélyt látok; de el nem csüggedek. Az igazság erősebb mint a tévedés; az erény mint a bűn; az Isten mint a rossz ember. Ha buzgalommal harczolunk a mértékletlenség ellen, segítségünk és barátunk az, a ki mindenható. Szövetségünk mind az, a mi tiszta, észszerű és isteni az emberi természetben, a század haladó belátásában, mindenben, a mi a közérzületet felemeli, vallásban, törvényhozásban és bölcselemben, a szülők sohajaiban, a keresztény könyörgéseiben, az Istenháza tanításaiban és az Isten lelke sugallataiban. Ezen szövetségekkel, barátokkal és támogatókkal a jó embereknek nem szabad csüggedni, hanem erőseknek lenni azon hitben, hogy a maga idejében aratni is fognak, ha ki nem fáradnak. —